

ЗА НЕВИДИМИТЕ СОЦИАЛНИ ВРЪЗКИ. ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА ЧОВЕЦИТЕ

проф. дсн Божидар Ивков

„Затворът е странно нещо. Отначало го мразиш. После свикваш с него. А като мине достатъчно време ставаш зависим от него. Това означава „институционализиран“.

(Монолог на Ред (Морган Фрийман) от филма „Изкуплението Шоушенк“ по Ст. Кинг)

„Стените на затвора са много странни. Първо ги мразиш, после започваш да ги използваш. Минава време и вече започваш да разчиташ на тях. Ето това е да си институционализиран. Те те изпращат тук до живот и точно това е, което ти отнемат“.

(Рам 2009)

Само за 3-4 дни произведох две микросъбитя. Едното в профила си във Фейсбук, а другото в блога си. Първото беше споделянето на един изключително честен, правдив и социално значим текст на поета и писателя Николай Милчев: *„Четете си книгите, които са ви на сърцето, и да не ви пука за букъри и*

нобели“. Второто беше преводът и публикацията на един кратък, но също така много важен и социално значим текст на руския философ проф. Виталий Лехциер: „За деинституционализацията“.

Първият текст ми беше изпратен по електронната поща от чл. кор. проф. дфн Ангел Стефанов. Вторият текст открих случайно в Интернет буквално два дни след като прочетох първия. И в мен се загнезди едно „червейче“, което се появява обикновено, когато съзирам връзки между – ще ги нарека – неща, които на пръв поглед нямат нищо общо помежду си. Аз го наричам асоциативно мислене.

Когато говори за деинституционализация В. Лехциер няма предвид „класическото“ разбиране на това понятие, а именно извеждането на „проблемни“ лица от различни здравни, социални или наказателни институции и тяхната социална интеграция и/или включване в естествената социална среда. Ето какво разбира Лехциер под деинституционализация: „...съзнателната позиция на човек, който в своята дейност се ръководи от самата същност на нещата, а не от институционалната логика, която винаги вече е налице и която се опитва да подчини и да постави в своя услуга вашия практически разум и вашите морални принципи. Деинституционализацията е шпионска стратегия на човека, специалиста, професионалиста, който пребивава в рамките на определени институции и изпълнява професионалните си задължения, но не само не се идентифицира с тези институции, а заема твърда критична позиция спрямо тях, позиция, която винаги, във всички конфликти на интерпретации и аксиологични войни, ще изхожда не от интересите на институциите, а от интересите на самия живот, от самата същност на нещата“ (Лехциер 2023). С други думи, това е позицията, осъзнатото и целенасочено поведение на човека, което не се подчинява на институционалната логика, а следва своите

морални норми и ценности, които често са в разрез с тези на институцията. Това е човек, който следва „интересите на самия живот“ – биологичен и особено социален, човек, който е ръководен от „самата същност на нещата“.

Лехциер споменава три институции и три професии: „лекар, учител и свещеник, защото в лицето на университета, болницата и църквата“ той вижда три от фундаменталните за всяко общество институции, които с времето са загубили своята изначална същност и предназначение (пак там). Това, което констатира Лехциер за тези институции, е валидно и за институции, като литература и наука и по-специално обществознание. И при тези две институции е налице трансисторичност. И те „са съществували толкова дълго, че първоначалните им задачи са били заменени от изцяло нови *корпоративни* нужди, с *корпоративно-административен формат* (курс.м. – Б.И.), чрез който тези човешки практики са навлезли в настоящата модерност“ (Лехциер 2023).

За всеки е ясно, че „корпоративните нужди“, независимо дали са малки или големи, са нуждите на пазарната логика и печалбата. И те убиват всички изконни характеристики, цели и предназначение на институциите университет, болница, църква, наука (обществознание) и литература. Превръщат ги в „работещи“ само за себе си и собственото си възпроизводство, но не и в служба на обществото.

„Деинституционализацията – пише накрая Лехциер – е нашата постоянно присъстваща лична нагласа за самоограничаване на експертно-корпоративната власт, за нежелание да участваме в подмяната на реалните човешки потребности от лечение, образование и духовна помощ с някакви други мотиви, външни за човешкия опит и произтичащи от безличните кафкиански

машинации на самоналагащите се управленски структури. Лекарят трябва да се труди над своята ненужност, учителят трябва да учи на учене, свещеникът трябва да напомня на човека за Бога, а не за църквата“ (Лехциер 2023). И да допълня, ученият трябва да разкрива социалните недъзи и да предлага социални технологии за тяхното преодоляване, а писателят да създава нови и да утвърждава изконни човешки ценности и красота чрез словото.

Лехциер казва, че в Русия, както и в България, няма нормално работещи институции: университетите „приличат по-скоро на универсални магазини, медиите не са медии, парламентите са декоративни, полицията не е полиция, президентът не е президент, болниците... Медицинските институции, за съжаление, днес в почти всички сериозни случаи показват, че са загрижени за собствените си интереси, а не за истинските интереси на пациентите – такава е тъжната и обезкуражаваща съвременна болнично-комерсиална логика на здравната система...“ (Лехциер 2009).

В своят текст Николай Милчев разкрива извращенията, които се вършат в световната и българската институция, именована „художествена литература“ и които я превръщат в институция, губеща своята същност и обществено значение. Милчев развенчава мита за „големите“ писатели, които са получили „големи“ световни награди. Ето, какво казва и аз съм напълно съгласен с него: „Последните десетилетия, а и преди това, Нобеловите награди бяха давани или на хора с колебаещи се идентичности и сексуалности, или на японски и африкански автори, живели и учили в Лондон, или на поляци, украинци и белоруси, които мразят Русия (курс.м.-Б.И.).

Много е тъжно, че за големи писатели минават същества с продуктово позициониране“ (Милчев 2023).

И заключава: „С наградите вече е така. В Съюза на българските писатели например „Нобеловият лауреат“ е един-единствен – председателят Боян Ангелов, който е спечелил всички награди – от наградата „Иван Вазов“ до наградата на махала Топилище в Гложенското землище“.

Подобна е ситуацията и в Института по философия и социология. Там бившият директор проф. дфн Веселин Петров, чиито книги, ако бъдат изтръскани от цитати и преразкази без елементи на разсъждение, ще останат само кориците, е носител на наградата на МОН „Питагор“ – награда, която си беше уредил. Същият „велик“ философ се радва на научно уважение сред философската колегия, което клони към абсолютната нула. Същата награда тази година бе връчена на проф. дсн Пепка Бояджиева за постиженията ѝ в една много социално значима за българското общество проблематика „Учене през целия живот“ (сиреч ролята на водата за живота на рибите). Пардон, забравих, че тук става дума за европейски (неолиберални) ценности, които са толкова ценни, че чак ми се повръща от тях.

По повод романа на Г. Господинов Милчев задава един много точен и справедлив въпрос: „Не ви ли светва под шапките, че всичко е нагласено и че такива награди се решават предварително по извънлитературни (в ИФС често по извъннаучни – бел.м.-Б.И.) съображения и в съответствие с правилността и конюнктурата?“.

И всичко това се случва в различни институции, в които критичното мислене, собственото мнение и отстояването му, се смятат за саботаж срещу целостта и самовъзпроизводството на институцията. Да имаш гръбнак, да бъдеш деинституционализиран и да го демонстрираш е най-сигурния път, водещ до изхвърляне от институцията.

Обаче кой да ги види и критикува тези работи. „Важното е да се снима Георги Господинов и журналистките да препискават, докато го интервюират“ (Милчев 2023). Важното е институционализираните „научни“ мозъци да препискават, когато „величията“ Веселин Петров, избран наскоро за професор емеритус, създават книжнина, назовавана в близкото минало с израза „сив поток“ в областта на философията и социологията.

Споменатите „обществоведи“, заедно с третия член на триумвирата – първият директор на ИФС проф. дсн Румяна Стоилова, прокарват и един друг път на институционализация, използвайки конюнктурните социални инструменти за оценка на научните постижения, налагани пак от тези неолиберални европейски и световни „центрове за наука“. Става дума за използване на количествени критерии. И не само.

Например в ИФС се наблюдава много твърдо и последователно „институционалното закрепване единствено на точкова система за оценка на работата на членовете на института. Тя изцяло изхвърля всеки опит за критичен поглед на учения по отношение на своята собствена работа с оглед на поставянето ѝ в по-широк интелектуален контекст, като я моделира само с оглед на точките, които може да получи. А това означава нито повече, нито по-малко, съсипване на научното творчество“ (А. Стефанов, частна кореспонденция).

Другият пример е свързан със скрупульозното следене от всяко ръководство „да не се изнасят никакви факти, критикуващи практиките на оценка и администриране в института, колкото и да са те справедливи, защото те били хвърляли петно върху институцията и тези, които си ги позволяват са едва ли не предатели

на „богохранимия“ ни, както казваше Андрей (доц. Лешков – бел.м.), високонаучен институт“ (пак там).

Няма и помен от заченки на мисъл за това, защо такива практики съществуват и се прилагат, защо всяко ръководство упражнява символно и административно насилие над институционализираните мозъци над уж световно известните учени (определение, изработено и използвано вътре в силно капсулованата институция – взаимно раздаване на комплименти или взаимно четкане).

Приключвайки, ще цитирам заключението от един нов пост на писателя Николай Милчев, посветен на Желювия „Фашизъм“:

„... ако работата продължи така, гражданската война няма да ни отmine. Не такава с автомати и пушки, а такава, която плиска кал в очите, стиска за гушата, мачка гръбнаци и съвести, бута напред бездария и гледа на България като на кална локва. А на нас – като на прасенца в локви. Фашизмът вече не е концлагери, пещи, изстребления. Фашизмът е запушване на сетива, на прозорци и на уста, които говорят различно. Докъде го докарахме. Да чакаме отнякъде да се появи пак „Свободна Европа“.

Това, което става днес в България, не е нито сила, нито тържество на единствено правилната и побеждаваща линия, а безсилие. Само безсилието взема мерки, за да изглежда като сила“ (Николай Милчев. „Фашизмът“ на Желю Желев. Някога и сега. Публикувано във ФБ на 15.07.2023).

Само ще внеса едно малко уточнение – тази „гражданска война“ в българската наука се води от 10-15 години и вече е взела доста жертви. Да, от средите на деинституционализираните учени. Но по-добре е да паднеш в една такава война, но да можеш да се бръснеш без да ти трепери ръката, гледайки се в огледалото,

отколкото да трепериш за жалкото си съществуване на институционализиран индивид и да не смееш да се погледнеш в огледалото, защото не знаеш какво ще видиш там. Защото си се превърнал в зависим от блатото на институцията.

Литература

Лехциер, В. (2023) За деинституционализациата. <https://bojidarivkov.wordpress.com/2023/08/01/%d0%b7%do%bo-%d0%b4%do%b5%do%b8%do%bd%d1%81%d1%82%do%b8%d1%82%d1%83%d1%86%do%b8%do%be%do%bd%do%bo%do%bb%do%b8%do%b7%do%bo%d1%86%do%b8%d1%8f%d1%82%do%bo/>

Милчев, Н. (2023) Четете си книгите, които са ви на сърцето, и да не ви пука за букъри и нобели. В: *Свободно слово*. https://svobodnoslovo.eu/komentar/chetete-si-knigite-koito-sa-vi-na-sarceto-i-da-ne-vi-puka-za-bukari-i-nobeli/113893?fbclid=IwAR3B4srSFcqIO7hhttpTFfdqdcYWnRxHQ_mMQcxIgyM6EETAghcz6w81kRI

Рам, М. (2009) *Институционализиран*. <http://nova-rabota.com/2009/01/20/institutionalized/>